

מילים שמרפאות

בסרט החדש 'יום יפה בשכונה' מגלם טום הנקס את איש הטלוויזיה פרד רוג'רס, אהובם של כמה דורות של ילדים אמריקנים, שהתפרסם במיוחד בתוכנית אירוח הילדים הוותיקה 'השכונה של מיסטר רוג'רס'. המיוחד בסרט הוא שהוא מפאר בלי בושה את כוחו של הטוב האנושי לרפא לבבות שבורים. בימינו, מסרים מוסריים גלויים כאלה אפשר למצוא כמעט רק בסרטי ילדים (חלקם מוצלחים מאוד). בסרט הזה, שאינו סרט ילדים, המסר רב-עוצמה אך מועבר בצורה מעודנת, באופן שאיש לא יתפתה לפטור אותו כפשטני או נאיבי.

העלילה מיוסדת על סיפור אמיתי. עיתון יזם סדרת כתבות פרופיל על הנושא "גיבורים". אחד מכתביו המוכשרים נשלח לכתוב על רוג'רס. אלא שעיתונאי זה היה נתון במצוקה רגשית. יחסיו עם אביו התפוצצו. השניים רבו, באלימות גופנית, בחתונת אחותו של העיתונאי. האב ניסה להתפייס אך העיתונאי סירב לפגוש אותו.

אופיו הקשה של העיתונאי ניכר עוד קודם לכן בכתבותיו. תמיד רחשה בהן ביקורתיות ארסית, כאילו החליט לחסל את תדמיתה הציבורית של כל דמות שהוא סיקר. לנוכח המוניטין שיצא לו הוא תהה מדוע הסכים כוכב הילדים להתראיין אצלו.

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

האם הוא לא קרא כתבות קודמות שלו? האם אינו מודע לסיכון הממשי שהכתבה תהיה שלילית, אולי אפילו במידה הרסנית? מתברר שרוג'רס דווקא קרא כל כתבה של העיתונאי הזה שהוא שם ידו עליה, ובכל זאת היה היחיד שהסכים להתראיין אצלו לפרויקט הזה. כל יתר ה"גיבורים" סירבו.

העיתונאי יוצא לפגוש את רוג'רס - תחילה לצפות בו בעת הפקת פרק בתוכנית שלו, שאין בה שחקנים חיים: כולה בובות, רכבות צעצוע ותפאורה עירונית בזעיר אנפין. זו הזדמנות מצוינת להתנשאות אורבנית על רוג'רס. אך כאשר השניים נפגשים לדבר, רוג'רס חורג מכל סטריאוטיפ צפוי, מצליח להפוך את המראיין למרואיין, מבחין כמעט מיד בגלעין האומללות שלו, הופך כל שאלה שלילית לאישור חיובי, ומקריין רוגע, שקט והקשבה המעודדים את העיתונאי לדבר על עצמו.

חוויה מיוחדת היא לראות כיצד הנועם של הנקס, הנתר במלוא עדינותו גם תחת לחץ, מחלחל אל העיתונאי - שצריך, אחרי הכול, רק לכתוב פרופיל בן 400 מילה - ומרכך אותו. אט אט משתחרר העיתונאי מהקושי להכיר ברגשותיו כלפי אביו, וצומח בו הכוח הרגשי לסלוח לאביו ולהתפייס איתו בזמן הקצר שנותר עד מותו. הנה קטע משיחתם, טעימה מן הנימה המתפתחת ביחסים ביניהם.

העיתונאי: אתה אוהב אנשים כמוני.

פרד רוג'רס: מה פירוש אנשים כמוך? אף פעם בחיי לא פגשתי אדם כמוך.

העיתונאי: אנשים שבורים.

פרד רוג'רס: אני לא חושב שאתה שבור. אני יודע שאתה אדם דעתן. אדם שיודע את ההבדל בין טוב

ורע. נסה לחשוב על כך שהיחסים שלך עם אביך עזרו לך לפתח את התכונות האלו. הוא עזר לך להיעשות למה שאתה.

שימו לב כיצד בכמה משפטים קצרים עוזר רוג'רס לעיתונאי למסגר מחדש את הדימוי העצמי שלו ואת יחסיו עם אביו. עצם תכונת הווכחנות שלו, שגרמה לו לריב עם אביו, היא דבר שהוא קיבל מהאב. הסרט מבוסס, אומנם לא בכל פרטי העלילה, על סיפורם האמיתי של רוג'רס והעיתונאי טום ג'אנוד. ג'אנוד, כמו דמותו בסרט, בא אל רוג'רס כדי ללעוג לו – ונשאר כדי לקבל השראה. הוא סיפר על החוויה ההיא – "מהו חסד? אני לא בטוח שאני יודע; אבל אני יודע שהלב שלי בא לפגישה כמו דוקרן – ונפתח בה כמו מטרייה". כדברי אחד ממבקרי הקולנוע, הסרט הוא "המנון לטוב הלב, בביצוע מושלם".¹

הסרט הוא, בקיצור, המחשה נדירה ומשכנעת לכווחו של הדיבור לרפא – ומנגד, לפרוע. על פי חז"ל, זה נושאן העיקרי של פרשות תזריע-מצורע. הצרעת, מחלת העור שענייני אבחנתה וטהרתה נמצאים בלב פרשיותינו, היא עונש על לשון הרע, והמילה מצורע היא נוטריקון של מוציא שם רע. מקורה הראשי של קביעה זאת הוא המקרה של מרים, שדיברה סרה במשה ולקתה משום כך בצרעת (במדבר יב). משה רמז למקרה זה כעבור שנים, כשהפציר בבני ישראל ללמוד את הלקח: "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כד, ט).

היהדות היא לתפיסתו דת של מילים ושתיקות, של דיבור והאזנה, של תקשורת וקשב. אלוהים ברא את העולם במילים –

"ויאמר... ויהי" – ואנו בוראים את העולם החברתי במילים, בהבטחות שבהן אנו כובלים את עצמנו למימוש חובותינו לאחרים. התגלות ה' בהר סיני הייתה במילים – "קול דְּבָרִים אֲתֶם שֹׁמְעִים וְתִמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זֹלָתִי קוֹל" (דברים ד, יב). לכל דת קדומה אחרת היו מונומנטים של לבנים ואבן; ליהודים, בפרט לאחר שגלו מארצם, היו רק מילים, התורה שהם נשאו איתם באשר הלכו. המצווה העילאית ביהדות היא "שמע ישראל"; כי ה' אינו נראה ואיננו עושים לא תמונה בצלמו ולא פסל. איננו יכולים לראות את אלוהים; איננו יכולים להריחו; איננו יכולים לגעת בו; איננו יכולים לחוש בטעמו. רק חוש אחד אנו יכולים לנסות ולהפעיל: להקשיב, בתקווה שנשמע את אלוהים. ביהדות, ההאזנה היא האמנות הדתית הנשגבת.

או כך היא צריכה להיות. הדבר שטום הנקס מלמדנו בדיוקן שיצר לפרד רוג'רס הוא שאדם המסוגל להקשיב לאנשים אחרים, להאזין להם, לדבר אליהם בנועם, בדרך המקנה להם תחושה חזקה של אישור, אך בלי להחניף וכלי לשגות במחשבה שהכול בסדר בעולם או איתם. זהו שיעור מעניין וחשוב גם יחד, מפני שקשה לדעת איך להקשיב לאלוהים אם אין יודעים איך להקשיב לבני אדם. איך נצפה שאלוהים ידבר אלינו אם איננו מסוגלים להקשיב לזולת?

חשיבותה של סוגיית הדיבור והשפעתו על אנשים מורגשת ביתר שאת בעידן הסמארטפונים והרשתות החברתיות, המשפיעים במיוחד על ילדים וצעירים מחד גיסא ועל נימת השיח הציבורי מאידך גיסא. התעללות מקוונת היא מגפת דורנו. היא מתרחשת בשל השילוב בין הקלות המעשית של התקשורת לבין אופייה הלא-אישי. היא מספקת מצע למה שמכונה אפקט הסרת העכבות:

אנשים מרגישים חופשיים להיות אכזרים וגסי רוח יותר מכפי שקורה במפגשים פנים אל פנים. כאשר אנו מצויים בנוכחותו הפיזית של זולת, קשה לנו לשכוח שהוא אדם חי ונושם ממש כמונו, עם רגשות כמו שלנו ופגיעויות כמו שלנו. אך באין נוכחות כזאת, כל הארס שבתוכנו עלול לדלוף – ולעיתים לגרום להרס נורא. מספר ההתאבדויות וניסיונות ההתאבדות של בני נוער הוכפל בעשור האחרון, ורבים מייחסים את העלייה להשפעות הרשתות החברתיות. דיני לשון הרע אקטואליים ונחוצים כיום מאי פעם.

אני מקווה שלא יהיה זה קלקלן (ספוילר) מוגזם אם אספר כי 'יום יפה בשכונה' מציע פרשנות מרתקת לסוגיה יהודית עתיקה, סוגיה שהרמב"ם מעלה בפרק השישי ב'שמונה פרקים'. מי גדול ממי, הוא שואל: החסיד, שהוא אדם טוב מטבעו – או "המושל בנפשו", אדם הנאבק ביצרו הרע ומתגבר עליו? שאלה זאת, שהתשובה לה אינה מובנת מאליה, מקנה לסרט את עוקצו.

חכמינו אמרו דברים קשים ביותר על לשון הרע. הם הציגוהו כחמור משלוש העברות של ייהרג-ובל-יעבור גם יחד – עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. לשון הרע, אמרו, הורג שלושה: את המספר, את השומע, ואת זה שמספרים עליו.² יוסף הקים עליו את שנאת אחיו כאשר דיבר עליהם סרה. דור יוצאי מצרים לא נכנס לארץ כי שמע וקיבל את דיבתה הרעה. המספר לשון הרע כאילו כָּפַר בְּעֵיקָר.³

אני מאמין שדיני לשון הרע חיוניים לנו היום יותר מאי פעם. המדיה החברתית שטופה בשנאה. אל דיבורם של הפוליטיקאים מחלחלת רשעות, ומתפשט הנוהג לתקוף לגופו

של אדם במקום לגופו של עניין. דומה כי שכחנו את אשר מבקשת פרשתנו להזכיר לנו: לשון הרע הוא מגפה. הוא הורס מערכות יחסים, הוא דורס רגשות של אנשים, הוא מדרדר את הזירה הציבורית, הוא הופך את הפוליטיקה לדו־קרב בין אגו לאגו, והוא מחלל את כל הקדוש שבחינו המשותפים. מציאות זו חייבת להשתנות.

1 .Ian Freer, *Empire*, 27.1.2020

2 ערכין טז ע"ב.

3 ערכין טו ע"ב.